

Crnci u Kongu.

»Fetišizam«. Tako mnogi označuju vjeru Afrikanaca. Odakle ta riječ? Portugalci su obišli tamni dio svijeta, pa što nije odmah bilo jasno njihovom evropskom razumu, nazvali su onj to »feitico«, tajnim sredstvom, čarolijom, fetišom.

Danas produ putnici crnačku zemlju od atlanskog do indijanskog oceana, od južnog kraja do sredozemnog mora, pa onda kažu, da su bili u Africi. No oni su ostali samo na rijekama i u željeznicama i tu su vidjeli crnce, koje su otešli njihovu plemenu i sada nose evropsko odijelo kao plod svoje dnevnice. Ti putnici ne govore ni crnačkog jezika, niti poznaju plemenske običaje, a ipak su sve u 2 mjeseca proučili i oni sve znadu. Naprotiv stari misijonari, koji su djelovali za sveg svog života kod jednog plemena, znadu kazati: »Trebali smo više decenija, dok smo tek počeli da upoznajemo način mišljenja tih crnaca, jer mi Evropejci za mnogo godina ne možemo da se riješimo starog shvaćanja«. »Ovdje sam već 32 godine« reče mi jedan misijonar, »a svakij dan naučim nešto novo, što prije nijesam ni slutio«.

To je eto razlog, što nekoji putnici vele, da crnci nemaju vjere, jer kod njih nijesu vidjeli hramova. Ti putnici misle, da nema vjere bez hrama. Krivo. Drugi opet pripovijedaju, da je tekar islam donio u te krajeve'ideju o Bogu. Zašto? Ti su putnici naveče vidjeli, gdje muhamedanci klanjaju na lađama ili u željeznicama. Treći putnici jednako krivo izvješćuju o fetišima i kumirima, jer su nešto dublje zašli u unutarnjost zemlje ili prema zapadu.

Muhamedanci su u ovo zadnjih 40 godina prodrli sa sjevera i s istoka. To valja zahvaliti kolonijalnim vlastima i njihovoj zaštiti.

Ovi su samo izvana nametnuli svoju vjeru svojim robovima, koji od nje ništa ne shvaćaju. Ovi kao i urođenici tvrdo drže svoja plemenska uvjerenja. U moje misijsko okružje došlo je prvih 60 muhamedanaca za vrijeme svjetskog rata i to kao zarobljenici, pa su se iza rata povratili u svoju domovinu na Tanganji jezero. No četvorica su dobili dozvolu, da smiju ostati i dalje voditi trgovinu s urođenicima. Tu nema pogibelji, da bi oni raširili muhamedanstvo, jer se sami ne brinu za svoju vjeru, a naša je kršćanska vjera prije njihova dolaska proširena po svim selima i zahvatila i one, koji su se dugo opirali radi monogamije.

Kumirstvo? Na zapadnoj strani Afrike nadoše kipiće, ali to nisu kumiri, nego su to prikaze duhova, kako i mi naslikamo vraga. Ljudi hoće da pomoću tih fetiša djeluju na prikazane duhove. U prašumama ne ćeš takove fetiše nikada naći. Marljivo sam to istraživao. Nema pak sumnje, a ta industrija fetiša prodire sve više u unutarnjost zemlje upravo Evropljana. Ta Evropljanj žele ponijeti svojim kućama i mu-

zejnima što više setiša, pa zato šalju svoje ljude naokolo da im nađu fetiša ili ih dadu napraviti. I za te fetiše plaćaju lijepe svote. Ta u muzejima bi bile prave luknje, kada ne bi tu bilo predmeta afričke vjere, pa zato i ne žale za svotama, samo da dobiju što više tih fetiša. Crnci bi bili ludbi, kada se ne bi dali na obradbu tih fetiša. Što su pak ti fetiši, crnci ni sami ne znaju; oni samo znadu, da ih Evropejci traže i skupo plaćaju. Ideju samo stranci ulažu u te predmete i u školama govore o tim fetišima i mitologiji afričkih plemena. Tu fantazija dobije prava krila.

Ako vjera stoji u gradnji hramova, onda moji Bantu-crnci nemaju vjere. Ako vjera stoji samo u poklonu pred Bogom, onda oni imaju malo vjere; ako je vjera u tome, da upoznamo i priznamo stvoritelja i gospodina, koji je čovjeku početak i cilj, nagraditelj i kaznitelj, onda je ta vjera živa sveza čovjeka i Boga, a ta vjera utječe na misli i djela crnčeva i tada imadeš pred sobom crnca, koji nije zapao u poganske strasti; tu je vjera i nitko joj se ne može oteti ni u javnom životu.

Ako uzmemo vjeru u njezinom širem značenju, t. j. svaku vezu čovjeka s nadnaravnim svijetom, onda su crnci usko povezani s vjedom, jer oni dan i noć računaju s nevidljivim, kod sveg se svog mišljenja i djelovanja oni čute kako su pod utjecajem više sile i od nje ovisni.

1. Bog.

Koli je lijepa riječ: »Zambijevo je dijete moj ja«! Neprolazno u čovjeku ne samo da je stvoriteljevo djelo, nego je čak njegovo dijete. Tako se govori po svim selima prašume.

»Zambi« je stvoriteljevo ime. Iz pridjeva, koje mu nadodaju (a nijedan ne označuje kakov nedostatak), vidimo, da ovaj stvoritelj nije čovjek niti može da bude praroditelj. Ta crnci pripovijedaju: »Zambi je napravio šumu i vodu« — druge prirode tu nema.

»Što? kako vas je napravio? zar svojim rukama?«

»Zar smo to mi valjda vidjeli? zar smo mi tu bili? Samo čovjek može da nešto napravi svojim rukama. Zar si ti kada vidio da je čovjek napravio koje stablo ili ribu ili životinju? Zambi je postavio u šumu životinje, u vodu ribe. A kad je hrana za čovjeka bila spremna, onda je on uzeo bijelog blata s obale i u rijeci je napravio (svaki život nastaje u vodi) čovječje tijelo. Kad je ovaj počeo da živi, onda je Zambi postavio u njegova prsa svoje dijete, koje nikada sasma ne zaboravi svog oca. Onda je čovjek na Zambijevo zapovijed izišao na kopno, gdje je morao živjeti, te je izrekao svoju prvu riječ: »Hvala ti! Ti si moj gospodar, jer si me ti stvorio«. — Zambi je čovjeku dao dvije životinje, da ga prate u životu. To je bio psić i pijetao. Psić će ga braniti protiv divljih životinja (leopard naima nikada ne napadne čovjeka, kada nade psića, pa stoga nijedan čovjek ne ide u šumu bez

psića. Ako leopard napadne na psića, onda čovjek ima vremena da se kopljem obrani. Stoga crnci i daju psića kao miraz. Zambi je dao čovjeku i kokota, da mu cijeli dan kukuriče i jutrom ga probudi. Kokoš je zato tu, da nese jaja i izleže kokote. No kako u prašumama kokoši u godinu snesu samo dva do tri tuceta jaja i divlje mačke mnoge kokoši pogube ili ih zmije napadnu i ispiju im krv, to ovdje nema previše kokota, osobito ne otkada su došli Evropljani (koji »čine nečuvveno zlodjelo« te jedu jaja, pojedu kokote i kokoše, a na to se prije nijedan crnac nije usudio da odvaži, pa ni onaj koji je otpao od svog plemena).

Kad je zambi sve to tako učinio i sve stalnim zakonima uredio da čovjek, njegovo dijete, ima svagda sve što je nužno i dobro, ode daleko, daleko, u vlastiti kraj. On je mnogo uradio i umorio se, te sada počiva veselo u svojem bogatom, lijepom kraju. On se više ne brine za stvorenja na zemlji, ali ipak čeka na svoju djecu iza ovog zemaljskog života, ako ovi nijesu zaboravili na svoj postanak i živjeli kao životinje.

Bog je dobar duh i jedini začetnik dobra. On djeluje samo dobro. Čovjek od njega dobije svako dobro, ako to ne spriječi koji neprijateljski duh. Stoga je općenito prošbena molitva nepotrebna, ali moramo biti na oprezu pred neprijateljima i protjerati ih.

Crnci vapiju k zambiju, kada treba da pokaže svoju svemogućnost, n. pr. kada opća nevolja pritisne narod, kada tko želi porod djece. Čuo sam tisuću puta, kako uzdišu poganske žene: »Oh, kad bi mi zambi dao jedno dijete!« Ako se ribe drže daleko od kraja u doba ikre, onda moraju žene, na koje spada briga oko kuhinje, izmoliti ih od zambia. U šutnji idu one svaki dan (lakako namazane bojom fetiša protiv neprijateljskih duhova) i stupaju jedna za drugom po obali gore dolje, pa kada prolaze pokraj koga seoskog sastajališta, okupe se u krug i sve skupa padnu ničice na zemlju, nenadano ustanu, pruže ruke prema nebu, pušu i uzdišu, te zavape (samo to smiju izgovoriti): »Gospodaru riba, zambi, čuješ li nas? Daj nam opet našu hranu! ta mi smo tvoja djeca«.

Kad su naoružani Evropejci došli s crnomanjastim vojnicima (ove zadnje nazivlju urođenici »grabljivci žena«, pa zato ih više mrze nego li Evropejce) i proglasili ljude i zemlju svojom svojom, pa malo po malo svojim puškama poubijaše na stotine tisuća urođenika, onda su crnci u toj ljutoj nevolji počeli da traže jače čarolije protiv nepoznatih duhova, koji eto siplju smrt iz puščane vatre. Kad je sve ostalo uzalud, vas je zdvojan narod kričao uz mnoge suze i uz mukli glas k velikom dobrom duhu i ocu, od njega dolazi svako dobro: »Gospodine svih sila, čuj nas: dođi i sam nas spasi!« To je bio adventski psića. Ako leopard napadne na psića, onda čovjek ima vremena da se kopljem obrani. Stoga crnci i daju psića kao miraz). Zambi je dao

čovjeku i kokota, da mu cijeli dan kukuriče i jutrom ga probadi. Kokoš je zato tu, da nese jaja i izleže kokote. No kako u prašumama kokoši u godini snesu samo dva do tri tuceta jaja i divlje mačke mnoge kokoši pogube ili ih zmije napadnu i ispiju im krv, to ovdje nema previše kokota, osobito ne otkada su došli Evropljani (koji »čine nečuveno glas, kako su izrazivali već biblijski patrijarhe: »Veni ad liberandum nos, Domine virtutum« (Dodi i oslobodi nas, Gospodine jaki). I molba je jadnih crnaca uslišana: upravo one godine stupio je prvi misionar na njihovo tlo i donio im pravo otkupljenje.

»Zambi živi, ina Boga« vele ti crnci. Oni ne kažu: »Bijaše« ili »on je umro«. Zambi je neumrl.

»Velika je ejngova ruka.« »Tko je kao zambi?« »Zambiju ne možeš pobjeći«. Ovakove izraze čuješ svaki dan, kojima oni pokazuju da je zambi svemoguć. Jednom su se odrasli crnci strašno rasrdili, kada je jedan misionar neoprezno kazao, da će uzeti na pouku djecu i one odrasle ljude, koji imaju četvero djece. »Ta djeca ipak dolaze od Boga! Njihov broj ne ovisi o nama. Kako možeš reći da nam ne ćeš govoriti o Bogu, kad smo mi već davno, prije nego si ti amo i došao, bili njegova djeca«. Ta kako se crnci klanjaju zambiu, kad se rodi koje dijete! Obiteljski patrijarha podigne dijete prema nebu, pokaže ga puku i viče: »Gledajte ovo dijete, koje nam je zambi darovao!«, a puk skupa odgovari: »On nas je ljubio! kako je ipak dobar!« I patrijarh nastavlja u raznim versima, kojima zazivlje Božji blagoslov na dijete i neka po njemu umnoži pleme. Puk skupa odgovara i očituje svoje pouzdanje prema zambiu, dobrom ocu svih ljudi. Slično završuju bezbrojne legende i pripovijesti.

U običaju su i žrtve prvina, n. pr. kod obilnog ribolova bace najbolji komad »za darovatelja«. I najžeđniji crnac ne će nikada propustiti, da puna usta vode ne izbaci u vis kroz prve zube, a onda tekar počne piti. To su čini, koje crnci uslijed običaja i bez misli obave, a ipak su to ostaci kultusa. Zar se i nama tako nedogodi kod molitve? Boga hoćemo da častimo kako dolikuje, a ipak smo rastreseni — jer smo ljudi.

Zambi sve znade. On ne samo sve vidi, a da nikoga ne pita, što je tko učinio za života, te kada netko dođe preda nj iza smrti i prema tom znanju šalje on svakoga na zasluženo mjesto. On poznaje i čovječje djelovanje i govorenje na zemlji, jer na početku sudjenja optuženik pruži ruku prema nebu k »onome, koji gore stanuje«, te priznaje njegovo sveznanje, te se kune i veče: »Zambi zna sve, on me svega poznaje, on čuje moju riječ: neka me ubije, ako lažem. Zambi, koji sve znade, zna i to, da ne lažem«.

Često sam na svom putovanju zapitao stanovnike prašumskih sela, a kako to da mi nitko ne ukrade odijela, koja po stablu objesim

da se suše, a Evropljani ipak vele da su crnci kradljivci. Na to sam dobio odgovor: »Svatko misli o svom bližnjem ono, što je sam. Što je ikada koji crnac nešto uzео Evropljaninu, osim da pripada kao dijete njegovoj kući? Ko pak radi u kući Evropljanima, taj je kućno dijete i može da uzme od očeve hrane, kako to može svako dijete. Tko više uzme, povodi se za Evropljanima, koji preziru zambijev zakon. Ne, u našim se selima ne krade, jer nam glas u prsima veli: krada je zlo; mi pak hoćemo da budemo ljudi i zambijeva djeca, ne životinje.«

Tu je eto moralno načelo, koje vrijedi za pojedinog čovjeka u njegovoj nutarnosti. Ipak su crnci, kako smo već vidjeli egoiste za pleme i stoga poznaju i drugo moralno načelo: Što je od koristi plemenu, to je dobro; što mu škodi, to je zlo. To valja paziti kod njihovih odgovora. Na primjer: »Ti si ukrao ribu, a to je zlo, što ne?«. Iz ustiju crnčevih ne ćeš čuti jednostavni Da ili Ne. On će ti odgovoriti: »Kako možeš reći da je nešto zlo, što je napunilo trbuh mojoj braći?« Ili: »Zli gospodin me je poslao kao svog psa«, t. j. neki zao duh me natjera i zlorabio je moju ruku kod krade. Ili: »Imaš li me rada? onda me kazni za to djelo, da onda zašuti nutarnji glas u meni.« Dakle ima i poganih, kako reče sv. Pavao, u svojim prsima zakon, glas savjesti, koji je za crnce u Kongu zambijev glas.

»Poći ću k zambiju i ondje ću biti sretan kod svog oca«, jest jedina i zadnja utjeha i zapuštenog poganina na smrti.

Ostaje istinita riječ: Homo naturaliter christianus (čovjek je po naravi kršćanin). Boga zaboravlja ili ga nijeće samo čovjek, koji upadne u opaćinu, pa se boji osvete, ili onaj čovjek, koji se prepusti tjelesnom uživanju i onda nema vremena da misli na životna pitanja.

2. Duhovi i fetiši.

U jednom poznatom rječniku stranih riječi nadoh ovu definiciju o fetišu: »Fetiš (od portugalskog »fetiço«) je najniža vrst kumira, gdje ma koji predmet, kamen, komad drveta... štiju kao boga«.

Na ove bi riječi svaki naš crnac zamahnuo glavom. Ta kako se može što takova reći? Drukčije misle moji urođenici prašuma. Što Evropljanin zove fetišom, oni to nazivlju »musissa« (u pl. »misisa«). Ta riječ ima smisao kao »lijek«, sredstvo kojim djelujemo ili se branimo, plašimo. Mi bijelci razumijevamo pod riječju »lijek« samo sredstva protiv bolesti, crnci misle na sredstvo protiv svakog zla. Kako mi hoćemo da lijekom protjeramo bolest, tako i crnac s musissom ne samo sve bolesti, nego i njihove nevidljive uzročnike, dapače najprije uzročnike, jer bez njih ne može zlo prestati.

Ti misissa nijesu kumiri, ni ih štiju kao bogove, nego ih iza uporabe bace u kut ili ih skupe u vreću misisse, da ih njihov vlasnik

— sredstva su individualna — opet izvadi, netom se zlo pojavi ili prijeti. Kad tko reče, da svak može izabrati fetiše po svojoj volji, to je krivo. Fetiše određuje »ganga« (poznavalac duhova) i valja ih pripraviti i upotrebiti prema njegovu propisu i stalnom ritusu.

Dakle crnci prašuma ne služe fetišima, nego obratno: tako zvani fetiši moraju njima da služe, sasama točno, kako nama služi lijek za bolesti, te ga odložimo iza polučenog zdravlja.

Da bolje razumijemo vjerske i čudoredne nazore crnaca, opetujem dva temeljna načela: a) Zambī je jedini uzrok svega dobra; on je sve dobro stvorio za svoju djecu, ljude; prema njegovoj odredbi ljudi to dobivaju, gdje je potrebno. b) Ako se to ne zbiva, ako se koje zlo umiješa, onda su tome krivi neprijateljski, zli duhovi, jer od njih dolazi svako zlo; bez njih ne bi bilo zla na zemlji.

Čovječji život na zemlji, ta borba protiv začelnika zla, jest neprestana igra šaha, koju čovjek mora razumjeti, ako hoće da bude sretan na zemlji i da dugo živi, inače će podležti duhovima, koji svuda na nj vrebaju i zlo mu snuju. U slučaju pogibelji čovjek mora biti oboružan s misissama. Neki misissa drži duhove daleko, drugi uništuje njegovu loše djelovanje, treći zazivlje jače duhove u ponoć da protjera nevidljivog neprijatelja. Svatko mora imati zalihu misissâ, te znati kako djeluju i kako ih valja upotrebiti, kako kod nas svaka kuća valja da ima svoju kućnu apoteku i kako apotekari moraju poznavati lijekove, ali s tom razlikom što fetiši djeluju na zle duhove neposredno i na zlo tekar posredno.

Kako su crnci došli do tog načina mišljenja? Tako ih je poučilo divljaštvo prirode. Ova hoće da opet osvoji svaki pedalj zemlje, što smo joj ga obradkom oteli; na svako hranjivo sredstvo navaljuju mravi, termiti ili štakori. Eto i nežive stvari imaju svoj »motema« kao i žive stvari, a taj motema može da probudi i na zlo svede neka neprijateljska sila, volja. Neprijateljski su duhovi ne samo uzročnici nesreći, bolesti, smrti, nego i gladi, umornosti, besanici. Tu je voda »ganga«. Evropejci prevode riječi »ganga« u »čarobnjak«. No time oni nijesu pogodili smisao riječi, jer ganga znači učenjak, vještak. Ganga je svaki čovjek, koji uopće pozna neke tajne, ima tajnovito znanje. Tako su crnci, pogani i kršćani, nazvali nas svećenike zambijskih gangima, t. j. Božjim učenjacima.

Puku se niskog stepena kulture pričinjaju tajnama mnoge stvari u prirodi, na pr. nevrijeme, grom, grmljavina... Tko je stekao bolje znanje o tim stvarima, taj to ne očituje drugima, nego time hoće da steče neki izvor prihoda: taj nastup kao ganga. No ako takav kod svojeg plemena nađe malo odziva, naseli se kod drugog plemena. To ne može da bude u kome selu, jer tu stanuju samo braća istog ple-

mena. Stoga se novi ganga nastani uz put u šumi, gdje ga malo ko može nadzirati i gdje više vrijedi kao tajno biće.

Mnogi je ganga baštiniio lijepo znanje od svojih otaca, a to nadopuni svojim opažanjem i općeći s drugim gangama, s kojima sklopi savez na dobro puka, dok im je prijatan i poslušan, a na štetu i propast u protivnom slučaju. Ganga su nada sve dobri psiholozi: traže ono, što najdublje djeluje na čovječju i pučku dušu. Stoga oni po mogućnosti žive odjelito sami sa svojom obitelji u šumi kao stari drudi kod Kelta, malo opće osobno s prosiocima, nego preko pomoćnika, tih ganga drugog razreda. Često prolaze u neobičnom odijelu, upotrebljuju strane načine govora i geste.

Ima i ganga-liječnika. Ti su naslijedili od svojih preda poznavanje nekih bolesti, lijekovitog bilja, zavoja, masaže, te to zvanje vrše s ljubavlju. Svaki se spol obrati na isti spol: muškarci na liječnika, žene i djevojke na liječnicu. Odjelito dozrela mladež dobije u šumi i higijensku poduku o ženidbi. Bez pouzdanja nema nade u ozdravljenje, pa zato ganga liječnik traži od pacijenta izmjenu krvi: tako jedan motema živi u obojici i liječnikova će duša moći djelovati. A kako svaka bolest ima svoj uzrok u neprijateljskom duhu, zna on i podade za svaku bolest posebnu misissu, pa kada nestane uzročnika, može da dade lijek. Tako štiti crnac svoje zvanje pomoću religije, kako i evropski medicineri zaštićuju izvor svojih prihoda time, što lijekovito bilje nazivlju latinskim imenima

U Evropi znade svako školsko dijete, da zmijin otrov dolazi kroz stalne zube, pa je zmija neškodljiva, ako joj te zube povadimo i ukrotimo pomoću mlijeka. Ipak i u Evropi gledaju s nekim strahom po sajmovima ljude sa zmijama. Toga se još više plaše urođenici u prašumama, jer nijesu o tome podučeni, pa ih groza hvata, kada ugledaju čovjeka, koji drži zmije ili ih sebi ovije oko vrata. Takova čovjeka zovu zmijskim gangom, pa vjeruju da je on u sporazumu s nevidljivim silama po kojima ima vlast nad zmijama. Ljudi mu daju darova, da im ne pošalje (osobito ako je to on zaprijetio) zmije, koje zadaju smrt.

Kada sam amo (u Kongo) došao, nijesam našao u prašumi nikakvog nasada. Stoga tu urođenik ne poznaje brige, kako je to kod nas ima seljak, koji jutrom motri kako kos pije vodu i da li mu javlja lijepo vrijeme, ili da li puše zapadni i južni vjetar, koji nosi kišu. Tko bi kod crnaca znao takove znakove, taj bi kod njih bio ganga vremena. Ipak ima i tu ganga, koji samo za plaću javlja buduće vrijeme i tako se drži kao da se vrijeme mlijenja na njegovu zapovijed, da oblaci lete prema njegovoj prijetnji ili zaklinjanju.

I kovač je ganga. Kako već rekoh, samo on znade kako se dva komada željeza spajaju i uz koje se izreke to zbude. Ovu tajnu on

predaje miljeniku svoje obitelji, koji mu se mora zakleti, da će tu tajnu i čuvati.

Gange imaju silni ugled kod puka. Puk nekoje časti i ljubi kao svoje dobročinitelje, drugih se straši i izbjegava ih od straha pred škodom.

Najmoćniji je i najupliviiji ganga duhova, o kome rekoš da je vođa u životnoj borbi. On naimo poznaje nevidljive neprijatelje čovječje, sve prema vrsti djelovanja, pa on znade i misissu, pomoću kojih možemo im se oduprijeti.

Koje duhove poznaje puk u prašumama?

Već sam spomenuo zambla. On je veliki, sasna dođri, svemogućii, sveznajućii duh i sudac.

Kad je zambii iza stvaranja otišao kućii, prepustio je upravu u prirodi nekolicini svojih sluga; svakome jedan dio. Vrhovni sluga zove se »Jangombi«. Te sluge vrše svoju službu ne hajućii ni za dobro ni zlo ljudi. Nad njima ganga nema vlasti. Zaklinjati ih može svaki čovjek, kako i mi velimo oblacima: »Idite dalje, promjenite svoj pravac«. Da li će nas uslišati ili ne, to je njihova stvar.

Dobri su duhovi i »Jamandwa«, t. j. oni pokojnici, koji su otišli k zambiu, ali, kako zambieva kuća nije tamnica, ovi pohode češće svoj stari stan. Patrijarha plemena može na njih djelovati. Ovaj kao najstariji sin mora se brinuti za grob i obrede, kako je to ganga odredio, ako još nije prošlo 7 mjeseci iza oćeve smrti.

U zle duhove — nad njima ganga ima vlast — valja ubrojiti i žive ljude, koji mogu da se riješe svog tijela pomoću koga amuleta ili »likundu« kamena, pa tako drugima škoditi.

Zli su duhovi zatim »bazimu«, koje stvoritelj turi u šumu i močvaru poradi njihove moralne grdobe.

Pravi se zli duhovi zovu »bolosi«. Ta riječ odgovara nekako »vragu«. Oni ne stanuju u paklu, nego lutaju po svijetu. Traže čovječju blizinu, jer su puni zavisti i mržnje, pa hoće da ljude straše i muče, da im veselje pokvare, svade izazovu, prouzrokuju nesreće.

Tu je široko polje gangi. On dijeli te bolose u razrede prema vrsti zla, kojim napadaju na čovječanstvo. Ima duhova, koji vrebaju samo na mučeve, drugi na žene, treći na djecu. Seoski duhovi i oni koliba jesu uzrokom požara, svade, tučnjave, kleveta, besanice, štakora... kratko svega zla, koje se svrati u selo ili kolibe. Šumski duhovi otjeraju divljač, plaše ljude u šumi, naganjaju divlje zvijeri na nje, bacaju grane. Duhovi puteva uzrokom su, da upadneš u ruke neprijatelja, da se kod putovanja umoriš, zadeš u močvaru i pogineš. Duhovi vode vuku čovjeka u dubinu, prevrću lađe, ometaju plovljenje,

zatraše ribe i nema ribolova i t. d. Duhove bolesti ganga klasificira prema sjedištu bolesti, da li je glava, vrat, prsa tijelo, uda. Amo spadaju i duhovi groznice, gladi, žeđe. Najgori su duhovi smrti, različiti prema vrsti smrti. Ma kako vješto i kako dugo ti igrao tvoj šah, napokon duh smrti svlada čovjeka uza sve vikanje i bubnjanje.

Legija je broj bolosa. Tko bi ih htio sve izbrojiti, kako to znade ganga, bila bi omašna knjiga. Ganga istražuje sredstva, koja djeluju na te duhove. Bolosi moraju slušati gangu. Ovaj ih dapače može rastaviti od tijela, da tako doznade u nevidljivom svijetu, ko je uzrok nekoga zla i kako mora nastupiti protiv neprijatelja. Ganga može i kazniti duhove i zarobiti ih u drugom svijetu.

Ganga dugo proučaje i kuša misisse, te ih poreda i proglasi djelotvornim. Između sredstava, koje ganga, određuje, na pr. da odtjera duha gladi, propisuje plod dike, kod koga je dosta četiri komada i eto potpune zasitosti. Protiv boli grla valja nositi nekoje izdubljene prutiće. Na putu se ne ćeš umoriti, ako na noge vežeš kosti kornjače. I tako je slično sa svim bolestima.

Jednom se pojavi srdobolja u plemenu Mobango. Bilo je mnogo smrti. Četiri se nadganga svjetovahu više sedmica, što bi se uradilo, pa odluče: Duhovi su bolesti došli po zraku i bacaju ljudima male životinjice bolesti kroz usta i nos. Stoga moradoše po svim selima postaviti četiri šuplje motke, a svaka je imala 6 šupljih ogranaka prema svakom pravcu. Uz to su sredstva protiv srdobolje: roščić antilopa napunjeni pepelom žrtvovanog dikobraza, koga se ubije na svetkovinu preda o novom mjesecu, pa i jedan komad crijeva sa svojim sadržajem.

Kad ti se dogodi kakova nesreća, sam si sebi kriv, jer si morao na vrijeme sebi nabaviti misissu i odmah ga upotrebiti; morao je poslušati gangu i točno se držati obreda. Možda je njegov misissa bio star i previše upotrebljen — nije smio paziti na trošak i nabaviti novi misissa. Ako pogine vojnik u ratu, sam je kriv. Mogao je i morao je, tome izbjeći. Zanemario je uporabu misisse protiv bojnih duhova i to je uzrok smrti.

Nijedan Evropljanin ne će moći uvjeriti crnca o nekoristi misisse. On će kazati: »Za vas Evropljane dakako oni ne vrijede; vi pripadate jednoj rasi, na koje nasreću drugi duhovi, pa zato tu vrijede druga sredstva, a koja mi ne znamo. Mi djeca prašume trebamo naših misissa, inače propadosmo«.

To je najteži posao katoličkog misijonara, da te ideje iščupa. I njegovi najbolji kršćani kradimce hoće da upotrebe te misisse i pokušaju, da li će proći kroz život lakše s njima. Nijedna mati ne će propustiti da skrivenim misissom izbjegne pogibeljima, sretno odgoji

svoje dijete i očuva ga zdrava. Pater to ne vidi, a ona ne kani time Boga uvrijediti: ta Bog joj je dao dijete i traži, da ona od njega odstani svako zlo. Kako je lijepo, što sveta Crkva hoće da očuva svoju djecu od poganskih utvara, koje ih odvrćaju od svemogućeg i dobrog Boga. Crkva im daje blagoslovljene predmete, koje spajaju čovjeka sa Spasiteljem i prizivlju njegovu pomoć.

Po propisu gange djeluju protiv bolosija ne samo leopardovi zubi protiv uzročnika strašivosti, nego i gnjilo voće protiv poljskih kradljivaca, prazna jajeva lupina protiv neplodnosti kokoši i t. d. Jednako djeluju geste, puhanje, piskanje i drugi čini, na pr. muškarac svako jutro, kada istupi iz kolibe, prede rukom preko svega tijela, da se tako riješi svih noćnih duhova. I riječi vrijede kao musissa, na pr. poklik »Lilua!« kod svakog udarca pri veslanju tjera daleko vodenog duha, koji sprječava brzo plovljenje. Zatim ima i fetiških boja: netko se namaže bijelo i žuto po svem tijelu, ako želi protjerati bolosije, koji sprječavaju ribolov. Tko želi protjerati duha smrti, taj ubije pile pred kolibom umirućeg, pa će taj duh mimoići ovu kolibu.

Uistinu je među davolske razbojнике upao siromah čovjek u ovim prašumama! Ti su mu razbojници oteali djetinstvo Božje i čovječje dostojanstvo i tako ga izbili, da ga može spasti samo milosrdni Samaritanac. Ta ljudi neprestano se muče, da se đavla riješe; njemu posvećuju svoje najbolje sile duševne i tjelesne. Ipak je uslišana njihova molba: »Gospodine svih sila, dođi sam i spasi nas!« Nebo je odgovorilo: »Puče moj, brzo ću te spasti!« Misijonari tim ljudima donose danas Krista, Spasitelja. On će ih osloboditi iz panda đavolskih, te će ih podučiti kako da pobijede u borbi i sebi osiguraju vječni život.

J. Frösste S. C. J.

Opaska. Pisac je ovoga članka dugi niz godina misijonar u belgijskom Kongu. On dakle poznaje psihu onih plemena. U ovom se članku vidi, kako učenici imaju krive nazore o primitivnim narodima: o njihovom slabom tobože razvitku, kulturi, shvaćanju, religiji. Što su narodi stariji i nepokvareniji, to su im i vjerski pojmovi bistriji.

Uredništvo.

